

B. GELENCSÉR KATALIN gödöllői művelődéstörténész, ny. docens, ELTE Pedagógiai Pszichológiai Kar Andragógiai Tanszék. Bessenyei György-díjas, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetettje.

Nyugat, nyugati, nyugodt, nyugalom, nyugta, nyugtat, nyughely, nyugvó, Nyugat

„Elöttem van észak, hátam mögött dél, balra a Nap nyugszik, jobbra pedig kél.” (Gyermekmondóka az égtájak megjegyzéséhez.)

„Elménk s kedélyünk nyugalma a legfőbb, sőt az egyetlen boldogság, melyet a földön találhatunk.” (Eötvös József 1848.)

Nyugat

Nyugat, a négy égtájból a földgömb naplemente irányában fekvő égtája, a korábbi napnyugat önállósodott második eleme, a nyugszik ige főnévi származéka. A napnyugat korábban azonos jelentésű volt a napnyugta szóval, idővel az elsőhöz az irány, a másodikhoz a 'naplemente' értelem rögződött.

Petőfi írta meg a legszebben a naplementét:

„Mint kiűzött király országa széléről,
Visszapillant a nap a föld pereméről,
Visszanéz még egyszer
Mérges tekintettel,
S mire elér a szeme a tulsó határra,
Leesik fejről véres koronája.”
(A *puszta télen*, Pest, 1848. január)

Nyugati

A nyugati jelzőt – bár földrajzilag nem mindig érvényesen – olyan országokban élőkre is alkalmazzuk, amelyek Magyarországtól délre vagy északra fekszenek. A kifejezés az idők folyamán olyan értelmet és tar-

talmat kapott, hogy lehet jelző a szóban forgó személyek és intézmények, országok előtt, nyugati magyarok, akik 1945 előtt vagy körül hagyták el az országot. A köznyelv nyugatos magyaroknak hívta jó ideig azokat, akik 1956 időszakában emigráltak, később sokszor hazalátogattak, de végleg nem költöztek vissza. Nyugati exportnak tekintjük az Európából és Amerikából átvett szellemi értékeket, áramlatokat, mozgalmakat, segílyt, árut, divatot stb. A nyugati világ a hidegháború időszakában a keleti blokk országait kivéve nagyjából a nyugati kultúra elterjedési területe. Közép-európai aspektusból a tőkés termelési módban élő országok – egy főre eső nemzeti termelési hányaduk, a GDP, nagyobb, mint a keletre eső országokban.

Az *Óda a nyugati szélhez* című Shelley (1792-1822) verset Tóth Árpád (1888-1928) fordította magyarra. Alkotásáról, a dicséretben igencsak takarékos költőfejedelem, Babits Mihály (1883-1941) úgy nyilatkozott, hogy e műfordítás eredményeként született meg a leg-

sebb magyar vers. Az öt szakaszból álló mű első és ötödik szakasza így szól:

1. Nyugati nyers Szél, Ősz sóhajja, vad!

Te láthatatlan! jössz és mintha mord
Varázsló üzne szellemrajt, szalad
A sárga s éjszín s lázpiros csoport:
A pestises lombok holt népe – Te,
Kinek szekere téli sutba hord
Sok szárnyas magvat, hús sötétbe le,
Aludni, mint a test, mely sírba dőlt,
Míg azúr húgod, a Tavasz szele
Megint kürtjébe fú s riad a föld
S édes bimbónyjá legel a napon
S völgyet-hegyet szín s illat lelke tölt;
Vad Szellem! szálló, élő mozgalom!
Ki rontasz és óvsz! halld, óh, halld
dalom!...

5. Legyek hárfád, mint hárfád a vadon,

Hulló lomb vagyok én is, ne kimélj!
Ha vad zenéd felzúdul szabadon,
Lomb s lélek hadd kísérije őszi, mély
Dallal, mely édes, bár fáj, – óh, te zord
Lélek, légy lelkem, én s te: egy személy!
Holt szellemem a Tér ölén sodord,
Tört lombként, melytől sarjad újra más!

S dalom égő zenéjét messzi hordd,
Mint oltatlan tűzhelyről a parázs

Röpül, óh, szórd szét, hol csak ember él!

Ajkam szavából prófétás varázs
Kürtöljön az alvóknak! Óh, te Szél,
Késhet a Tavasz, ha már itt a Tél?”

Nyugodt

A nyugodt 1372 óta ismert, használt szavunk. Jelentése sokoldalú. Ezt az állapotot kiválthatja az embertől a béke, a csend, a harmónia, az eseménytelenség, kiválthatja a rend, a háborítatlanság, a kiegyensúlyozottság, a türelem, a belenyugvás, valamint a nyugtató, megnyugtató – izgalmat csillapító, csendesítő, enyhítő – személy jelenléte.

Nyugalom

Pihenés, visszavonultság a munkából. A nyugalom állapota kísérheti a nyugdíjas létet, amelyben valaki önként nem dolgozik, nem működteti testi, lelki erejét, hangulata könnyed, passzív, amikor a kedvetlen érzések, izgató vágyak elcsendesülnek.

A nyugalom kifejezés az 1372-től ismert *nyugszik* ige finnugor eredetű tövéből keletkezett a nyelvújítás korában, a reformkor tette népszerűvé. „Elménk s kedélyünk nyugalma a legfőbb, sőt az egyetlen boldogság, melyet a földön találhatunk.” (Eötvös József. 1848.)

Családi kör

Este van, este van: kiki nyugalomba!
Feketén bólingat az eperfa lombja,
Zúg az éji bogár, nekimegy a fálnak,
Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.
Míntha lába kelne valamennyi rögnek,
Lomha földi békák szanaszét görögnek,
Csapong a denevér az ereszt sodorván,
Rikoltoz a bagoly csonka, régi tornyán.

Udvaron fehérlik szőre egy tehénnek:
A gazdasszony épen az imént fejé meg;
Csendesen kérődzik, igen jámbor fajta,
Pedig éhes borja nagyokat dőf rajta.

Ballag egy cica is – bogarászni restel –
Óvakodva lépked hosszan elnyult testtel,
Meg-megáll, körülnéz: most kapja,
hirtelen
Egy iramodással a pitvarba terem.

Nyitva áll az ajtó; a tüzelő fénye
Oly hivogatólag süt ki a sövényre.
Ajtó előtt hasal egy kiszolgált kutya,
Küszöbre a lábát, erre állat nyujtja.
Benn a háziasszony elszűri a tejet,
Kérő kis fiának enged inni egyet;
Aztán elvegyül a gyermektársaságba,
Mint csillagok közé nyájas hold világa.

Egy eladó lány a tűzre venyigét rak:
Ő a legnagyobb s szebb... a hajnali csillag.
Vasalót tüzesít: új ruhája készen,
Csak vasalás híja... s reggel ünnep lesz.
Körül az apróság, vidám mese mellett,
Zörgős héju borsót, vagy babot szemelget,
Héjából időnként tűzre tesznek sokat:
Az világítja meg gömbölyű arcukat.

A legkisebb fiú kenyeret kér s majszol;
Üszköt csóvál néha: tűzkigyókat rajzol.
Olvas a nagyobbik nem ügyelve másra:
E fiúból pap lesz, akárki meglássa!
Legalább így szokta mondani az apjak,
Noha a fiú nem imádságon kapkod:
Jobban kedveli a verseket, nótákat,
Effélét csinálni maga is próbálgat.

Pendül a kapa most, letev é a gazda;
Csikos tarisznyáját egy szegre akasztja;
Kutat az apró nép, örülne, ha benne
Madárlátta kenyér-darabocskát lelne.
Rettenve sikolt fel, amelyik belényul:
Jaj! valami ördög... vagy ha nem, hát...
kis nyúl!

Lesz öröm: alunni se tudnak az éjjel;
Kinálják erősen káposzta-levéllal.

(Részlet Arany János 1851. ápr. 10-én íródott verséből.)

Nyugta

A nyugta átvételi elismervény a nyugszik ige nyelvújítási származéka.

Nyughely

A nyughely lehet olyan alkalmatlanság, tárgy, amely fekvésre, heverésre való: pl. pamlag, heverő, ágy, olyan vidék, üdülő, nyaraló, ahol víz, a levegő, a csend, a kert, a magány, a kedvvel végzett kikapcsoló tevékenység, mely az elfáradás ellenére is felüdíti az embert, vagy a sír, amely a közhit szerint nyugalmat ad, vagy adhat.

Nyugvó

Nyugvó, aki vagy ami mozdulatlan, alszik, vagy éppen nem fejt ki semmi aktivitást.

Nyugtalan

Nyugtalan, aki gyakori vagy folytonos mozgásban van, izgul, indulatos valamiért, ami nem hagyja pihenni, ennek következtében mások nyugalmat is zavarja. Nyugtalan egyén az, akinek teste, lelke rendkívül ingerlékeny, a legcsekélyebb hatásra is mozgásba, lendületbe jön, nem képes békén maradni, aki igen tevékeny, szüntelen fáradozik, serény, a henyélést, veszteglést gyűlöli, aki vágyait, indulatait nem képes féken tartani, aki szeret másokat háborgatni.

Nyugat

A Nyugat, 1908 és 1941 között megjelent irodalmi, művészeti folyóirat. Alapító főszerkesztője: Ignótus 1929-ig, szerkesztői: Fenyő Miksa, Osvát Ernő, 1929-1933: Babits Mihály, Móricz Zsigmond, 1933-1941: Babits Mihály- Gellért Oszkár. A lap lényegében 1941-ben Babits Mihály halálával hivatalosan, és véglegesen a német megszállással, 1944-ben szűnt meg. Működése lehetőséget, teret, közönséget, visszhangot adott a XX. század első felében létező művészeti irányzatok hazai megjelenésének. Első nemzedéke: Ady Endre, Móricz Zsigmond, Kaffka Margit, Babits Mihály, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Karinthy Frigyes, Krúdy Gyula, Tersánszky Józsi Jenő, Füst Milán, második nemzedéke: Szabó Lőrinc, Németh László, Illyés Gyula, József Attila, harmadik nemzedéke: Radnóti Miklós, Vas István, Weöres Sándor, Zelk Zoltán, Ottlik Géza. Az irodalomtörténet a Nyugat öt különböző korszakát különbözteti meg, a következő jellemzőkkel: 1./ 1908-1919 szimbolizmus, impresszionizmus, szecesszió, 2./ 1920-1924 intuícióelmélet, életfilozófia, 3./ 1925-1929 liberalizmus, konzervativizmus, 4./ 1930-1933. realizmus, klasszicizmus, 5./ 1933-1941 humanizmus, antifaszizmus dominanciával.